

TER NAGEDACHTENIS

MR. A. C. W. BEERMAN,
29 NOVEMBER 1901–26 NOVEMBER 1967

DOOR MR. W. F. LICHTENAUER

MET Albert Beerman is een van de meest markante persoonlijkheden van Rotterdam heengegaan, een van de veelzijdigste tevens. Zijn werkkraft grensde aan het ongelooflijke, hij was een oprecht man van vaste beginselen, hij was een eenvoudig mens.

Beerman is in Amsterdam geboren, doch heeft na zijn studietijd als jurist zijn gehele loopbaan in de Maasstad doorgebracht. Gespecialiseerd op het recht van de internationale handel en in het bijzonder het zeerecht werd hij een sieraad van de balie, mede gedreven door warm menselijk gevoel. Zijn grote belangstelling voor de praktijk des levens deed hem ook een rol spelen in het zakenleven buiten het juridische werk in de enge zin.

In natuurlijke aansluiting aan deze vakactiviteit trad Beerman na de oorlog op als voorzitter van de Stichting Havenbelangen, het propaganda-apparaat voor de Rotterdamse haven, welk veel-eisende ambt hij in grote stijl vervulde. Gewapend met voortreffelijke talenkennis en een natuurlijke welsprekendheid was hij een briljante redenaar op de internationale havendagen, die zijn gehoor boeide en imponeerde. Maar daarnaast stond een veelvuldig optreden in het achterland van de haven, dat het uiterste aan tact en mensenkennis vergde. Niet licht zal ik vergeten, hoe hij bij een dier eerste moeilijke officiële bezoeken aan het Duitse Rijnland na de oorlog in een kale noodzaal zijn verbeterd smart schilderde over de verwoesting van zijn haven in 1944, hoe zijn vrouw en hij met betraande ogen, hand in hand, machteloos daarbij hadden moeten toezien en toen voornemens waren geweest nooit, nooit meer naar Duitsland te gaan, om vervolgens de toch altijd aanwezige snaar van de medemenselijkheid bespelende te eindigen met het opbouwende en verzoenende woord: 'und neues Leben blüht aus Ihren und unseren Ruinen'. De Christen en de practicus bepaalden deze keuze van standpunt, waarin van het verleden niets verdoezeld werd, doch tevens een nieuw uitgangspunt werd

aangegeven, dat beide volken aansprak.

Nog een stap dieper in het publieke leven zette hij door zijn lidmaatschap van 1945 tot 1959 van de gemeenteraad van Rotterdam, waarin hij na enige tijd ook het voorzitterschap van de Christelijk-Historische fractie bekleedde. Politiek in de kleine zin van het woord lag hem minder, doch voor de onderwerpen van zijn deskundigheid, met name voor de Rotterdamse haven, was hij een vurig en bekwaam pleitbezorger. Als individualist in een college stak hij duidelijk boven de middelmaat uit. Bij dat alles vond hij dan nog, het kleine goede werk niet versmadende, de tijd om op te treden als lid van het college van regenten van het weeshuis der Evangelisch-Lutherse gemeente.

Dan wordt hij in de aan afwisseling rijke wordingsgeschiedenis van het kabinet De Quay in 1959 onverwacht in de nationale politiek betrokken door zijn benoeming tot minister van justitie. Ook hier gold, dat het politieke bedrijf met zijn geven en nemen hem niet in de eerste plaats lag. De geestelijke geladenheid, waarmee hij de grote vragen van zijn ministerjaren bezielde, men denke b.v. aan het gratiebeleid ten aanzien van de Duitse oorlogsmisdadigers, sprak in dit milieu niet iedereen aan. Een emotionele pleiter was de Kamer ook niet gewend. Maar welk een eerlijkheid, welk een gewetensvolle afweging van ieder detail, welk een kennis van elke vezel van de materie stelde hij daartegenover. Er behoeft nog slechts aan de voetbaltoto en de spijtoptanten te worden herinnerd om te doen verstaan hoe gevoelig de materie van zijn ambtstijd was. In het goede team, dat het kabinet De Quay vormde, was hij intussen een waardevol element. En ten slotte was hij de enige minister van justitie uit de jaren na de oorlog, die zijn volle vier jaar uitdiende. Deze prestatie bewijst een keer te meer, hoe stevig geworteld hij, onder alle politieke stormen en stormpjes door, stond in de grond van zijn overtuiging.

Toen zijn ministerschap dan normaal was afgelopen nam hij de advocatuur weder op. Na de oorlog was dit het meest 'gewone' tijdvak van zijn leven. Het 'nobile officium' ging zelfs op deze gevorderde leeftijd met een vrij intensieve beoefening van de watersport gepaard. Toch was toen door de slepende kwaal, welke hem al enige tijd had beloerd, de bijl aan de wortel gelegd. Het laatste jaar ging het snel bergafwaarts, hoewel hij bewonderenswaardig lang zijn arbeid volhield. Ook nu weder legde hij een

nauw verband tussen zijn werk en de geestelijke achtergrond' waaruit hij leefde. Bijdragen in het Evangelisch-Luthers Weekblad getuigden toen nog van zijn intense belangstelling voor het grensgebied tussen recht en moraal. Bij de aan hem gewijde rouwdienst werd getuigd, hoezeer het verhaal van het Evangelie aangaande de overspelige vrouw hem had getroffen en gesterkt: recht en gerechtigheid, begrip en genade, dat waren de elementen, welke zijn leven hadden beheerst.

Een dienaar van Themis, zo in het gewone rechtsleven als op het publieke erf, had in een zeldzame harmonie van werk en geest zijn aardse leven besloten.

RICHARD FLINK, 1905-1967

DOOR ROBERT DE VRIES

Richard Flink werd op 26 juni 1905 in Haarlem geboren. Zijn vader, die een drukkerij had, verhuisde met het gezin naar Bussum, waar Richard Flink na de lagere school enkele klassen van het Lyceum doorliep. Hij ging vervolgens naar de Toneelschool, waar prof. dr. J. L. Walch destijds directeur was. Vooral de lessen van Balthasar Verhagen over de klassieken maakte op hem een grote indruk.

Zijn eerste engagement kreeg hij bij Jan Fabricius in Den Haag. Maar na zes maanden werd de groep ontbonden en hij kwam bij het Rotterdamsch Tooneel van Alida en Frits Tartaud. Daarop volgden engagementen bij het Vereenigd Tooneel van Eduard Verkade, bij de Koninklijke Vereeniging 'Het Nederlandsch Tooneel' en bij het gezelschap Saalborn.

Na bij al deze groepen veel ervaring te hebben opgedaan als acteur, sloot Richard Flink zich als acteur/regisseur aan bij de idealistische jonge groep 'De Jonge Spelers' onder leiding van Ben Groeneveld. De groep was verbonden met het Instituut voor Arbeidersontwikkeling en speelde voor een 'ongeschoold' publiek o.a. Heijermans en Bredero. De décors werden door de leden zelf vervaardigd!

Daarna volgde een periode van negen jaar bij het Residentie Toneel, directeur Dirk Verbeek, waar Richard Flink o.a. Prospero

in 'De Storm' en Pastor Manders in 'Spoken' speelde. Velen herinneren zich de geestige Foucher in 'Madame Sans-Gêne'.

Na de oorlog, in 1947, vestigde Richard Flink zich in Rotterdam, waar hij tot zijn dood is blijven wonen.

Na drie jaar bij het Rotterdams Toneel van Ko Arnoldi te hebben geregisseerd en gespeeld, richtte hij samen met Kees Brusse de 'Rotterdamse Comedie' op met als eigen 'huis' de wat verbouwde 'Lantaren'. Naast blijspelen stond b.v. ook Pirandello op het repertoire van de kleine groep, die zich echter niet staande kon houden.

Na deze teleurstelling kwam Richard Flink in 1954 samen met Kees Brusse en Mieke Verstraete bij de pas opgerichte 'Toneelgroep Theater', directeur Robert de Vries. Hij werd lid van de artistieke leiding, om later samen met Robert de Vries en Marius Kip de directie te vormen.

In Arnhem begon een nieuwe fase van zijn carrière, waarin hij groeide tot een van de belangrijkste regisseurs van Nederland. Brecht: 'Meneer Puntila en zijn knecht Matti'; O'Neill: 'De ijsman komt'; Sartre: 'De duivel en God'; Ionesco: 'Onbezoldigd moordenaar' en ook Goldoni 'De leugenaar' (met zoon Coen in de titelrol) en Euripides 'Iphigeneia in Aulis' en 'Herakles' (eveneens met zijn zoon in de titelrol). Een grote indruk maakte ook zijn voorstelling van 'Het Zuiden' van Julien Green, waarin Eric Schneider zijn debuut maakte.

De waardering voor zijn prestaties bleek uit het feit dat hem de regie van de toneelmanifestatie van het Holland Festival 1961 werd opgedragen. Zijn voorstelling van de 'Kaukasische krijtkring' van Bertolt Brecht werd één der hoogtepunten van het festival. Hij speelde in deze Arnhemse periode ook een groot aantal belangrijke rollen, b.v. de titelrol in 'Herodes' van Abel Herzberg, 'Arturo Ui' van Brecht, 'Een staatsman van verdienste' van T. S. Eliot, Ill in 'Het bezoek van de oude dame', Pozzo in 'Wachten op Godot', Grote Pappa in 'Kat op een heet zinken dak' en Pantalone in 'De leugenaar'.

In 1962 nam Richard Flink met zijn mededirecteuren de leiding op zich van het Nieuw Rotterdams Toneel en zette zijn grote carrière daar voort met regies van voorstellingen als 'Don Carlos', 'Luther', 'Faust' en 'Hamlet'.

Zijn veertigjarig jubileum vierde hij als regisseur, hoewel hij in

deze periode ook enige belangrijke rollen vervulde, nl. Pancras Duif in 'Schakels', de Prins in 'Incident in Vichy', de burgemeester in 'De revisor', e.a.

Na de indrukwekkende voorstelling van 'Faust I' van Goethe werd Richard Flink gehuldigd en werd hij benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Steeds geïnteresseerd in nieuwe vormen en mogelijkheden van het toneel speelde hij een rol in een van de eerste zogenaamde 'kleine Zaal'-producties van het gezelschap.

Met zijn laatste grote werkstuk, de regie van Shakespeare's 'Hamlet', heeft hij de kroon op zijn werk kunnen zetten. De ziekte, die zich toen al manifesteerde, sloeg tenslotte nog heel onverwachts toe tijdens de zomervakantie.

Richard Flink heeft tot zijn dood een grote liefde gehad voor het toneel, voor 'zijn vak', dat hij met grote toewijding, durf en met groot respect heeft beoefend. Hij stond open voor de stromingen van zijn tijd en heeft zich als acteur en als regisseur steeds kunnen 'vernieuwen'.

Om Richard Flink werkelijk te leren kennen was meer nodig dan een oppervlakkige kennismaking. Juist daar waar een raadsel mocht blijven bestaan, waar een vraagteken de zin besloot, was hij in z'n element. Dan kon zijn lachen een bijna mystieke inhoud hebben en daagde hij je net zolang uit tot je dacht dat je hem begreep.

Die uitdaging om iemand zèlf te laten komen, was misschien wel zijn grootste kracht als hij regisseerde. En vooral in het begin van zo'n werkstuk heb ik velen horen klagen dat hij zo weinig zei en heb ik ook vaak zelf als acteur het gevoel gehad dat ik in de veelheid van mogelijkheden mijn eigen weg moest zoeken. Maar dan kwam zo'n nuchtere opmerking, bijna lachend gemaakt van achter het tussen de tanden geklemd stukje sigaar, die je opeens alles duidelijk maakte en die je op eigen kracht kon verwerken, zonder voorspelen of opdringerigheid, die een acteur zo vaak kunnen irriteren. Hoewel de grote lijn hem voor ogen stond, kon hij met een detail, een broodnuchter feitje je houvast en zekerheid verschaffen om op een ingeslagen weg voort te gaan of juist van richting te veranderen en zag hij geen mogelijkheid om iemand in het juiste spoor te krijgen dan liet hij hem liever gaan, dan hem

zijn zwakte zo duidelijk te maken dat zijn zelfvertrouwen ondermijnd werd.

Ook in zijn eigen rollen ging de melancholieke en soms cynische vragende mens vaak schuil achter de houding van een stevige krachtfiguur en in het gesprek verdoezelde hij dikwijls z'n werkelijke gevoelens om de ander niet te kwetsen of z'n eigenwaarde geweld aan te doen. Dan kon een sterke lach of luide stem de zaak overbruggen of de inhoud een onverwachte wending geven. Zijn kritiek kon daarna echter meedogenloos zijn in zijn zuivere gevoel voor waarde. Wijze betrekkelijkheid wisselde zijn gemoedsstemming vaak af met een hevige bewijsdrang en een verlangen zich te mogen uiten.

Dertien jaar geleden, toen Richard als een diep teleurgesteld mens Rotterdam als kunstenaar verliet, kon hij nauwelijks nog enig geloof in de toneelkunst opbrengen.

De nuchtere noodzaak te bestaan en voor zijn ouwe dag te zorgen, bracht hem ertoe in Arnhem als acteur te komen en zich af te sluiten voor al zijn andere mogelijkheden. Ons geloof in de toekomst verwonderde hem en irriteerde hem soms. Maar langzaam, heel langzaam werd hij erdoor gegrepen en zijn mogelijkheden aanvoelende hebben wij hem ertoe weten te bewegen stukje voor stukje zijn capaciteiten in te zetten en door hem zo goed mogelijk te coachen op andere gedachten te brengen.

Het was fijn om mee te maken hoe zijn enthousiasme voetje voor voetje terrein won, waardoor zijn kwaliteiten hoe langer hoe meer naar boven kwamen. Het was of wij hem met zijn eigen regie-wapen hebben 'laten komen'.

Het gevecht in Arnhem om de spreidingsgedachte zo consequent mogelijk door te voeren interesseerde hem minder dan ons. Wel degelijk maakte de naderende breuk hem boos, maar zijn vreugde om Rotterdam datgene te kunnen laten zien wat ze hem vroeger hadden ontnomen, overstemde zijn boosheid.

En hoewel zijn dood voor iedereen, die hem en zijn kunstenaarschap nastond, een grote leegte achterlaat, is het toch ook een genoegdoening dat hij in al zijn facetten in de afgelopen jaren zijn kracht heeft kunnen uiten.

Hoe vaak is zijn uitlating de laatste tijd niet aangehaald: Ik ben een vis en laatbloeiër.

En op het hoogtepunt van zijn kunnen is hij heengegaan.

Ik weet eigenlijk niet of dit niet het mooiste moment is, ook al is het ons allen veel te vroeg.

Hij heeft in zijn leven teleurstellingen genoeg te verwerken gekregen, maar die zijn allemaal in het niet verzonken bij de glorie van zijn Nieuw Rotterdams Toneel-periode. Zo'n genoegdoening is slechts weinigen beschoren.

Zijn eigen woorden waren: dat de trouw in de mens hem het meest fascineerde en hem de kracht heeft gegeven zich voor die trouw in te zetten.

Laten wij dit van hem overnemen. Een betere mogelijkheid zie ik niet om zijn geloof en vertrouwen niet te beschamen en hem de waarde te geven die hem zo toekomt.

MR. G. NAUTA, 1884–1967

DOOR DR. A. J. TEYCHINÉ STAKENBURG

Schrijven over het leven van mr. G. Nauta en zijn verdiensten in stedelijk, landelijk en internationaal verband belichten, is een bezigheid die men weliswaar graag, maar toch niet zonder aarzeling verricht. Met genoegen, omdat hij heeft behoord tot een uitstervende generatie, die wist wat werken was: aan zichzelf, aan anderen, aan de gemeenschap! En met terughoudendheid, daar hij juist een man was, die zichzelf nooit tot onderwerp van loftuivingen en eerbetoon wilde gemaakt zien.

Want Gerhard Nauta was op-en-top een Groninger! Hij werd op 11 november 1884 geboren als oudste van vier kinderen in een doktersgezin. Zijn vader, dr. Hemmo Hyleco Nauta, gehuwd met Jantina Laurentia Buseman, had zich aldaar van Muntendam uit gevestigd. Zijn gehele voorgeslacht, van generatie op generatie 'Utriusque Iuris Doctor', bekleedde belangrijke functies in de stad Groningen en de Ommelanden; de stamreeks van zijn familie gaat terug tot Hendrik-Jan Nauta, in de 17de eeuw koopman en zeepzieder aan het A-diep te Groningen. Is het verwonderlijk dat mr. Nauta ondanks zijn Rotterdamse carrière altijd iets van de noorderling – ook in zijn manier van spreken – heeft behouden? En dat de liefde voor zijn provincie hem altijd bijgebleven is? De jonge Gerhard volgde het Gymnasium te Winschoten en tekende op 20 oktober 1903 het album studiosorum van de Universiteit van

van Groningen. Het ging hem er, met een uitzonderlijk verstand begaafd, bijzonder goed af. Na een kandidaats- en doctoraal examen 'cum laude' promoveerde hij op 2 april 1908 op stellingen tot doctor in de rechtswetenschappen. In de jaren 1908–1909 legde hij met succes het tweede en derde gedeelte van het notariaats-examen af.

Rotterdam trok hem aan. Op het befaamde advocatenkantoor Fruin en Knottenbelt was een vakature, waarnaar hij solliciteerde. Hij werd er 1 januari 1909 als partner in opgenomen en legde op de 11de van die maand de eed af. Zijn relatie met de dynamische stad, waarvoor hij zoveel zou verrichten, was begonnen. Inderdaad nog maar een begin. Want er volgde spoedig meer. De jonge Nederlandse Handels-Hoogeschool zocht jong talent voor het bezetten van haar leerstoelen en zij trok – na mr. G. W. J. Bruins, de eerste rector magnificus, en mr. W. W. Posthumus – mr. Nauta aan als hoogleraar in het burgerlijk recht en de hoofdbeginselen der burgerlijke rechtsvordering, het handels- en faillissementsrecht alsmede het internationaal privaatrecht. Wie deze opdracht beziet, komt onder de indruk van haar omvang. Het was dan ook nog niet de tijd van specialismen! Van 11 oktober 1913 tot 1 september 1917 heeft de piep-jonge professor gedoceerd. Maar de drukke advocatuur eiste te veel tijd op en misschien lag een zuiver wetenschappelijke loopbaan hem minder dan waarnaar zijn hart het meeste uitging: het praktische leven van alledag, in al zijn boeiende vormen van handel havens en zeevaart, verbonden met een juridisch vakmanschap. De Vereeniging van Assuradeuren, die hem in het jaar dat hij als hoogleraar aftrad, tot secretaris benoemde – een functie die hij tot 1934 vervulde – was althans één van die facetten! Maar het ambt, waarin hij met een veelheid van onderwerpen te maken zou krijgen, dat hem als het ware dagelijks in aanraking zou brengen met de doorsnede van het commerciële, economische en sociaal-culturele Rotterdam, dat was het notariaat, waarop hij zich na zijn studentenjaren al had voorbereid. Bij K.B. van 25 januari 1928 volgde hij de kort tevoren overleden notaris mr. H. M. A. Schadee op. Hij is met deze werkkring bijna dertig jaar verbonden geweest en heeft zijn kantoor tezamen met zijn collega's Schadee en Lambert in stad en land een buitengewone bekendheid gegeven!

Welke Rotterdammer heeft niet eens het voorrecht gehad 'voor zaken' het advies van notaris Nauta in te winnen? Men trof hem

aan in een eenvoudig ingerichte kamer (Gronings?) en kwam al gauw onder de indruk van de enorme ervaring, waarmee hij goede raad gaf. In statuten-maken was hij een meester, hoeveel stichtings- en verenigingsakten zullen in de loop der jaren op zijn bureau wel zijn geconcipieerd? Zij zaten vol kleine foefjes, die de ondervinding alleen maar aan de hand kan doen. Het dispacheurschap, dat zich bezig houdt met averijregelingen en wat daarmee samenhangt, legde een extra-band tussen mr. Nauta en de havengemeenschap. Grote kennis van zaken maakte hem tot een bekwaam arbiter; zo trad hij jarenlang op als voorzitter van het permanente scheids-gerecht, verbonden aan de collectieve arbeidsovereenkomsten voor havenarbeiders, waaraan in 1908 mr. Th. A. Fruin nota bene zelf vorm had gegeven! Daaraan dankte hij zonder twijfel ook zijn functie van plaatsvervangend voorzitter van de Raad van Beroep te Rotterdam (1930-1954). Als secretaris-penningmeester (1932-1948) en voorzitter (1948-1955) van de ring Rotterdam van de Broederschap van Notarissen en als lid van het Hoofdbestuur (1948-1954) van dit orgaan diende hij de beroepsbelangen. Van het notarieel pensioenfonds was hij een der promotors.

Al tijdens de eerste wereldoorlog had de hoogleraar Nauta over de lokale grenzen heen gezien en ons land een dienst bewezen als regeringscommissaris voor de American Relief Commission, ingesteld door president Hoover, dat de regeling van de voedselvoorziening van Noord-Frankrijk in handen had. In de vroege jaren dertig kweet hij zich opnieuw verdienstelijk van twee andere taken. Als lid van het Comité de droit fluvial van de Volkenbond (1926), dat ten deze nauw samenwerkte met het door de Centrale Rijnvaartcommissie ingestelde Rijnvaartcomité, nam hij in 1930 te Genève deel aan een internationale conferentie tot unificatie van het binnenvaartrecht, waaruit zowel een aanvarings- als een teboekstellingsverdrag zijn voortgekomen. Bij de totstandkoming van deze tractaten heeft hij een werkzaam aandeel gehad; geen wonder dat de regering hem, toen in de maanden september en oktober 1933 te 's-Gravenhage een internationale vergadering van deskundigen werd gehouden, die een regeling inzake het vervoer te water van brandbare vloeistoffen moest voorbereiden, tot president daarvan aanwees. Zijn verdiensten hiervoor werden erkend door zijn benoeming tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw bij K. B. van 14 december 1933.

Na de bevrijding van Nederland in 1945 werd mr. Nauta betrokken in een aantal functies, welke rechtstreeks te maken hadden met het over stad en land geraasde oorlogsgeweld. Zo was hij van het begin af aan een gewaardeerd lid van de Schade-Enquête-Commissie, totdat deze op 10 augustus 1954 werd ontbonden. Handen vol werk gaf het lidmaatschap van de Raad voor het Rechtsherstel (K.B. van 9 augustus 1945) en in het bijzonder het presidium van de afdeling Effecten-registratie daarvan. Tot 15 december 1965 heeft mr. Nauta het voorzitterschap vervuld. Het commandeurskruis van de Orde van Oranje-Nassau viel hem in 1953 terecht hiervoor ten deel!

Naast zijn drukke werkzaamheden heeft mr. Nauta kans gezien zich veel op maatschappelijk terrein te bewegen. In Rotterdam waren het onderwerpen van zeer uiteenlopende aard, welke zijn belangstelling hadden. Toen na de oorlog onze beide ooglijdersgestichten, vernietigd tijdens de meidagen van 1940, weer opnieuw – maar nu tot één Stichting voor Ooglijders te Rotterdam samengesmolten – verrezen, werd hij, die tevoren al bestuurslid was geweest, gekozen tot voorzitter van het nieuwe bestuur, totdat hij in 1956 de hamer aan W. N. H. van der Vorm overgaf.

Hij was oprichter en voorzitter van het Rotterdamsche Zuigelingentehuis; bestuurslid van de Rotterdamsche Bad- en Zweminrichting in de Tuinderstraat en van de Vereniging De Nieuwe Kralingse School.

Buiten de stad trokken hem functies aan, welke verbonden waren met grondbezit en natuurbehoud. De landbouw in het algemeen had zijn aandacht; zijn jongste zoon zou er zijn loopbaan in vinden! Hij was nauw betrokken bij de aankoop door de regering van het landgoed De Hoge Veluwe en bekleedde van de later tot stand gekomen stichting van die naam het bestuurslidmaatschap. Als gecommiteerde was hij verbonden met het wel en wee van de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen te Numansdorp (1933–1966).

Aan een aantal banken en instellingen is mr. Nauta als commissaris verbonden geweest. Om er ter completering van zijn levensschets enige te noemen: de Spaarbank te Rotterdam, de Rotterdamsche Scheepshypotheekbank, het Algemeen Administratie- en Trustkantoor, de Friesch-Groningsche Hypotheekbank, R. S. Stokvis & Zoonen en de Nieuwe Rotterdamse Courant (behalve tijdens de oorlogsjaren).

Wie dit rijk-geschakeerde leven overziet, zal zich misschien afvragen of er nog wel enige tijd voor wat men noemt huiselijk leven overbleef. Inderdaad, het was er!, ook al was het middelpunt van het grote huis in de Prinses Julianalaan misschien vaker de vrouw van mr. Nauta, een door-en-door Rotterdamse uit de familie Van der Hoeven. Toch nam hij de tijd zich met zijn gezin van vier kinderen bezig te houden, al was het maar dat hij 's avonds zijn werk in zijn studeervertrek onderbrak om eens even de ronde langs de verschillende kamers te doen en met deze en gene een praatje te maken. En toen de kinderen student waren geworden – natuurlijk ook weer enigen van hen in de rechten en medicijnen! – waren de naar het ouderlijk huis meegebrachte vrienden en vriendinnen hem nooit een last, maar een welkome afleiding. In een grote kring kon hij dan uren met hen debatteren en op een gezellige manier verhalen over al zijn ervaringen vertellen. Intussen kon hij dan ook nog aan juridische tijdschriftartikelen werken of praeadviezen voor de Broederschap en de Nederlandse Juristenvereniging schrijven. Natuurlijk volgde hij de lezingen van het Rotterdams Juridisch Genootschap en de publicaties van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, waarvan hij zijn leven lang lid was.

Mensen als Gerhard Nauta ontmoet men zelden op zijn levensreis. In Eefde, waar zich een buitenverblijf van de familie bevindt, is nadat hij zich meer en meer van Rotterdam en zijn zaken had losgemaakt, de laatste jaren langzamerhand zijn licht gaan doven. Daarmede werden zijn betrekkingen met vrienden en bekenden lossen. Op 15 september 1967 is hij ginds op 'Het Barge' overleden en de 20ste daarna in stilte op Oud-Kralingen begraven. In de herinnering blijft hij voortleven als iemand, met wie het contact steeds een kostbaar en kostelijk geschenk was.

OUD-PRESIDENT-HOOFDMAN WILLEM POORTMAN, 1872–1967

DOOR J. J. OSTER JR.

Hoewel het Rotterdamse gemeentelijke brandweerkorps van oudsher geheel uit vrijwilligers bestond, is deze situatie in de bezettingstijd grondig gewijzigd; nadat op bevel van de bezetters

gedurende de oorlog uitsluitend beroepsbrandweerlieden optraden, heeft daarna de vrijwilligheid opnieuw haar intrede gedaan en sinds 1947 opereert in onze stad een gemengd vrijwilligers/beroepskorps, eigenlijk een bij onze stadgenoten nog veel te weinig bekend feit. Het is gebleken, dat de Rotterdammer, uit traditie en burgerzin, aanwezig in alle lagen van de bevolking, nog steeds bereid is – zonder dat daar een remuneratie van belang tegenover staat – zich dag en nacht voor de brandblustaak ter beschikking te stellen. Weinigen is het echter gegeven zó lang het korps actief te dienen en ook daarna nog zó lange tijd het korps met zijn vriendschap, aandacht en werkzaamheid te begeleiden als Poortman (geboren te Rotterdam 28 augustus 1872). Van de 95 levensjaren, die hem geschonken werden, waren 77 jaren vervuld met aandacht voor het korps, dat hij 57 jaar actief diende. In de toenmalige rubriek in de Nieuwe Rotterdamse Courant 'Onder de Menschen' van de hand van de onvergetelijke M. J. Brusse is in feuilletonvorm de vrijwel woordelijke weergave opgenomen van een gesprek, dat hij met Poortman had. Het interview vond plaats naar aanleiding van het feit, dat hij 40 jaar de brandweer had gediend. Dat was in december 1935! Reeds in 1895 was hij – 23 jaar oud – als brandmeester aangesteld, na sinds 1890 – zoals in die tijd gebruikelijk was – als bijloper of adspirant met spuit 12 te zijn uitgerukt. Was het een wonder, als men een vader heeft, die behoort tot het College van Hoofdlieden en dus tot de Rotterdammers voor wie het brandblussen een passie – om niet te zeggen een manie – is? Naar menselijke maatstaven gemeten is het een schier onafzienbare tijd, die 77 jaren, dat hij de brandweer deels actief en deels als belangstellend en meelevend toeschouwer mee maakte. In oktober 1915 werd hij tot hoofdman aangesteld, in 1932 werd hij president van het College, een functie, die hij – ofschoon in de oorlog door de bezetter als zodanig ontslagen – nog tot 1947 de jure zou bekleden. In de 52 jaren, die hij officieel de brandweer diende, heeft zich een geweldige ontwikkeling in het brandbluswezen in onze stad voltrokken en als wij ons realiseren, wat een reorganisatie de naoorlogse tijd van 1947 tot 1967 heeft te zien gegeven, dan kan men zich indenken wat een boeiende belevenis de gesprekken met Poortman waren. Tot op de laatste dag, ofschoon in de laatste jaren lichamelijk sterk gehandicapt, leefde hij met het wel en wee van het korps mede en dat nooit op

een betweterige wijze, beseffende dat de leiding van nu andere inzichten heeft en moet hebben dan in zijn tijd. Een geweldige stimulans kon van hem uitgaan, ook wanneer hij een enkele maal zijn twijfel uitsprak of het systeem van vrijwilligheid wel houdbaar zou zijn op den duur. Het was alsof hij zijn toehoorder daarmee wilde prikkelen om niet te versagen en op de bres te staan voor het systeem, waaraan hij zich zijn gehele leven had gewijd. Hij was er immers zelf steeds op uit geweest de brandweer te laten profiteren van de vooruitgang van de techniek en de instelling van de alarmcentrale in 1919, die de plaats innam van het oude brandmeldingssysteem van toeterende agenten, zag hij daarom als een van de hoogtepunten in zijn brandweerloopbaan, evenals de indienststelling in 1928 van de 7 Ahrens-Fox motorspuiten, vrucht van goede samenwerking tussen hem en de toenmalige directeur van de Gemeentelijke Vervoer- en Motordienst, dr. ir. M. F. de Bruyne. Bij de blussing van ontelbare grote branden heeft hij de opper- en medeleiding gehad; die bij Piet van Reeuwijk in de Kipstraat in april 1929 kwam op zijn 95ste verjaardag – enkele dagen voor zijn overlijden op 3 september 1967 – nog ter sprake, waar hij een zekere vergelijking in de situatie met de brand in het Brusselse warenhuis in mei jl. in heldere woorden voor zijn verbaasde toehoorder schetste!

Poortman was één der oprichters van de Onderlinge Brandweer Club, waarvan hij later erelid werd, zoals hij dat ook was van het College van Vrijwillige Brandmeesters en de Vereniging van Onderbrandmeesters. Tot op zijn 87ste jaar was hij gedurende een lange reeks van jaren penningmeester van het Fonds voor Hulpbetoon, welks financiën hij beheerde, alsof het de zijne waren. Reeds vóór 1940 werden zijn verdiensten erkend door de benoeming tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau. Met hem is de laatste hoofdman uit een generatie brandweermensen heengegaan, die tot op hoge leeftijd de brandweer heeft kunnen dienen.

Onder zeer grote belangstelling, ook uit kringen van de graanhandel, want hij was immers telg uit een oud koopmansgeslacht, dat in granen en zaden handelde, is hij op de begraafplaats in Hillegersberg ten grave gedragen. Deze belangstelling, vooral uit brandweerkringen, was op zichzelf kenmerkend voor een man, die zo'n hoge leeftijd mocht bereiken en een bewijs ervoor, dat hij nog meetelde. De begrafenis geschiedde met korpseer; als slippen-

draggers fungeerden drie beroeps- en drie vrijwillige brandweertroepen, terwijl een peloton een gedeelte van de weg tussen woonhuis en begraafplaats aan de stoet voorafging. Een korte lijkrede, uitgesproken door de thans fungerende president-hoofdman, waarin hem dank werd gebracht, voor alles wat hij voor de brandweer deed, en orgelspel, waarbij werken van Chopin, zijn lievelingscomponist, in de Hillegonda-kerk klonken en het stoffelijk overschot van Poortman werd aan de aarde toevertrouwd.

Zijn naam zal in het Rotterdamse brandweerkorps altijd met ere worden genoemd.

DIRK H. M. REESE, 1880-1967

DOOR CH. A. COCHERET

Het rusteloze leven van de ogenschijnlijk rustige Dirk Reese zou de stof kunnen leveren voor een Rotterdamse roman. Hij had, zoals iedere recruit in deze maatschappij, de maarschalksstaf in zijn ransel meegekregen maar hij heeft hem er ook uitgehaald en dat is geen eenvoudige zaak voor iemand die van de lagere school kwam en toen maar banketbakkersleerling werd. Op zijn 15de jaar bevorderde hij zichzelf door, naar oud vaderlands gebruik, 'het zeegat uit te trekken' als pantryboy en later als bedroom-steward aan boord van de Spaarndam van de Holland-Amerika Lijn. Hij onderbrak zijn zeereizen om ook de Zeeuwse binnenwateren te bevaren als bediende op passagierboten. Daarna vervulde hij zijn dienstplicht. En dan vinden wij hem terug als kelner in de wachtkamer-restauratie 2de klas van het Beursstation. Geen grote carrière maar hij had toen al ervaren wat reizigers waren en wensten. Hij heeft zelf getuigd dat die betrekking hem 'aardig wat opbracht' want hij sprak graag en met een glimlach over zijn eenvoudige afkomst.

Hij had al wat geld overgespaard, want hij dacht aan trouwen, maar hij ging toch eerst nog wat varen, nu als kapiteinsbediende op de Maasdam, en zijn spaarpot werd zo goed gevuld, dat hij op 22-jarige leeftijd een café kon kopen op de Binnenweg 27. Volgens het Rotterdamsch Nieuwsblad van 19 augustus 1950 is hij zelfs nog enige tijd zetkastelein geweest van Meyer & Nortier op de Oude Binnenweg.

Toen hij zijn eerste zaak naar eigen normen van exploitatie en fatsoen tot bloei had gebracht trouwde hij met Jacoba Steenbeek, zelf ook een flinke zakenvrouw en bekend met het bedrijf want zij was de dochter van de waard in het aloude café 'Het Zwarte Paard', ook op de Binnenweg. De aanwezigheid van Dirk Reese in Rotterdam heeft toen even aan een zijden draad gehangen. De familie van zijn vrouw had namelijk besloten naar Zuid-Afrika te emigreren en de plannen waren al zover gevorderd dat Dirk Reese alle voorbereidingen trof om mee te gaan. Zijn eerste café had hij zelfs al verkocht. De landverhuizing is gelukkig niet doorgegaan want anders waren wellicht alle belangrijke ondernemingen van Dirk Reese in Johannesburg of Kaapstad terecht gekomen.

'Dirk' bleef hier, kocht weer een café en wéér in die oude buurt: Nieuwe Binnenweg 57. Het was een ruime, lichte, fraaie volkszaak waar hij het zeer druk kreeg. In de nachten van zaterdag op zondag kwam er niet veel van slapen. Echter hing er dan 's zondags opvallend dikwijls een bordje 'defect' aan de deur van de telefooncel. In werkelijkheid deed Dirk er even een dutje om bij te komen. Veel rust gunde hij zich niet want hij was altijd met hart en ziel bij zijn zaken. Dank zij zijn ijver en zuinigheid kon hij een tweede zaak kopen, ditmaal aan de Gedempte Slaak, en – het is algemeen bekend – ten slotte waren er in alle wijken van Rotterdam proeflokalen van Dirk Reese.

Toen ontstonden er andere idealen in zijn ondernemende geest. Hij had geld en een alom gerespecteerd man als hij kon, in die branche, vrij gemakkelijk aan meerder kapitaal komen ter verwezenlijking van zijn goed gefundeerde plannen. Hij kocht Pschorr in Rotterdam, nam deel in 'Mille Colonne' in Amsterdam en in Heck's Lunchrooms in het gehele land. Pschorr en Mille Colonne werden als cabarets geëxploiteerd en daar zijn de beste, vooral Nederlandse artiesten opgetreden.

Oude Rotterdammers zullen zich Pschorr-Korte Hoogstraat met genoegen herinneren. Het behoorde toe aan de Duitser Louis Willkomm. Ik heb hem en zijn zwarte baard nog duidelijk voor ogen, evenals de onuitwisbare glimlach van mevrouw Willkomm die aan de kassa zat. Er werd als noviteit Lemons Squash verkocht en het is onze kwast geworden.

Het is Pschorr-Reese geworden waarover Alex de Haas in 'Hier Rotterdam' van 17 februari 1956 een uitvoerig en kleurrijk

gestyleerd artikel heeft geschreven, waarin hij herinnert aan alles wat Pschorr zo aantrekkelijk maakte en nog eens de sfeer oproept waarin de neger-bariton Elmer Spyglass optrad, Spyglass, die door zijn stem, zijn chic en het 'Holland ik heb je zo lief/Met je bos en je zee en je stranden' de lieveling van het publiek was geworden. En dan de bejubelde dirigent Lanfredi! Ook Max Tak trad hier op toen hij het Concertgebouw Orkest had verlaten om naar de lucratiever kleinkunst af te zwenken.

Het zijn glorie-dagen geweest voor Dirk Reese, maar net zo goed voor Speenhoff (met Césarine), Jean-Louis Pisuisse (met Jenny Giljams), Louis Davids (met Margie Morris), Tholen en Van Lier, Kees Pruis, Willy Derby, Lou Bandy. Zij werden door Reese royaal betaald. De Haas vertelt dat Max Tak f 75,— per dag verdiende, keiharde guldens in goedkope tijden.

De heer en mevrouw Reese recipieerden zelf iedere avond bij de entrée in de zaal. Dat kenmerkt Dirk Reese die altijd zelf bij zijn zaken was en over alles een waakzaam oog liet gaan. Hij was trouwens zeer aan zijn Pschorr gehecht.

Hij had het van Louis Willkomm gekocht voor een zo groot bedrag dat deze de erop rustende hypotheek kon aflossen en genoeg overhield om 'netjes' in 'die Heimat' te gaan rentenieren. Na de oorlog van 1914 maakte de ontwaarding van de mark hem straatarm, waarop de goedgehartige Reese dadelijk maatregelen nam om Willkomm tot zijn dood toe onbezorgd te laten leven. Want zo was Reese. Een flinke zakenman maar geen 'Draufgänger', geen harteloze egoïst. Integendeel, hij was een van de goedgehartigste mensen die ik gekend heb.

Mr. W. F. Lichtenauer deelt deze mening. Hij schreef mij: 'Toen Reese nog een zeer kleine ondernemer was zat hij eens dringend verlegen om f 1.000,—, waarvoor hij tevergeefs stad en land afliep. Zo kwam hij ook bij een bescheiden timmermansbaas (zaak voor zg. burgerwerk) in één van de zijstraten tussen de Binnenweg, waar Reese zat, en de Oldenbarneveltstraat. Deze man leende hem in goed vertrouwen dit bedrag, dat voor hem natuurlijk niet gering was. Financiëel liep deze zaak natuurlijk goed af. Maar wat mij zo trof is, dat Dirk Reese, eenmaal groot geworden, niet de hebbelijkheid had om de vrienden uit de moeilijke beginjaren te vergeten. Nooit werd er in één van zijn ondernemingen, bij wijze van zeggen, een spijker geslagen zonder dat de

bewuste timmerman eraan te pas kwam. Hij nam hem b.v. zelfs mee naar Parijs om een voorstudie te maken van dansvloeren, waarna hij als vrucht van deze reis de beroemde glazen dansvloer in Pschorr-Dancing mocht maken. Deze karaktertrek heb ik hogelijk gewaardeerd: hij siert de man'.

In de loop der jaren werd de exploitatie van het oude Pschorr te duur. Reese had er weliswaar zijn hart aan verpand en is ook steeds bereid geweest er wat geld aan te verspelen, maar toen het deficit, alweer volgens Alex de Haas, de 50 mille begon te naderen heeft Dirk Reese de deuren maar gesloten.

Hij zal daarna wel eens gedacht hebben aan een herleving van zijn Pschorr. Dat zat in de lucht. Maar deze man die nooit van beleidspsychologie had gehoord wist zijn tijd te kiezen.

De klaxon, de jazz, de radio bliezen een réveille en Rotterdam ontwaakte, in die jaren na de eerste wereldoorlog, uit de domme eentonigheid die de stad vaak kenmerkte. Men wilde inhalen wat men aan levensgeneugten was tekort gekomen. Die nieuwe geest heeft Reese dadelijk begrepen. Naast het oude Doelencomplex op de Coolsingel stichtte hij het nieuwe Pschorr, café-restaurant annex dancing, dat een éclatant succes is geworden. Hij had in Parijs de hierboven reeds genoemde kleurig verlichte dansvloeren gezien. Dat moest Rotterdam ook hebben. Hij liet zijn populaire entertainer Theo Moens enige tijd in Parijs rondkijken en alle bijzonderheden van glazen vloeren bestuderen.

Wat er in Rotterdam aan levenslust bestond kwam in Pschorr de toen nog zeer gecompliceerde tango verglijden. Dit stimuleerde andere ondernemers die ten slotte de Coolsingel een werelds aanzien gaven.

Dààr volgde ook de apotheose van Reese's leven: het hotel Atlanta, dat de schamele hotel-accommodatie van Rotterdam belangrijk omhoog bracht. Het leek wel of dit alles van een leien dakje is gegaan. In werkelijkheid was het de vrucht van eindeloze zorgen.

Het bombardement van Rotterdam van 10 mei 1940 vernietigde, behalve andere zaken van Reese, de Pschorr-dancing en beschadigde Atlanta. Het herstelwerk duurde jaren, niet omdat Reese zijn energie verloren had. Dat had een andere oorzaak. Ik herinner me dat burgemeester mr. G. E. van Walsum nog enkele jaren geleden getuigde: 'een rijksgoedkeuring voor bouwprojecten is

een van de kwalijkste zaken waarmee je in de tegenwoordige tijd te maken hebt'.

Had Reese ook nog hobbies? Ja. In de prille jaren van de luchtvaart organiseerde hij verschillende vliegfeesten, vanaf de tijd waarin half Rotterdam op het dak zat om Jan Olieslagers een kwartiertje boven de huizen te zien cirkelen. Hij liet ook Pégoud in ons land de eerste loopings maken. Hij richtte de Rotterdamse Vliegersvereniging op en stelde het toestel van die vereniging ter beschikking van de regering, daarmee de basis leggende voor de K.L.M. Bij dit alles sloeg hij niet op de tam-tam der reclame. Weinigen wisten dat hij er achter stond.

In het organisatieleven heeft hij met J. Engels en A. Peters het dagelijks bestuur gevormd van de Patroonsvereniging voor Koffiehuizen en restaurants.

De uren waarin ik Dirk Reese in volkomen rust zich zag verpozen bracht hij door bij de voetbalwedstrijden van Sparta. Hij was Spartaan in hart en nieren. De heer en mevrouw De Korver behoorden tot zijn intieme vrienden. Mevrouw H. J. de Korver-Fruin kon mij dan ook waardevolle gegevens over Dirk Reese verschaffen, tevens ter correctie van kleine onnauwkeurigheden die in de door mij geraadpleegde dagbladartikelen voorkwamen.

Wanneer er op hoogtijdagen van Sparta volslagen revues werden opgevoerd in de schouwburg, moest er natuurlijk geregeld gerepeteerd worden. Dan vroeg ik Reese of hij daarvoor niet een lokaaltje beschikbaar had en dan zei hij: 'Als de daktuin vrij is kunnen jullie daar terecht en zo nodig heb ik wel een ander zaaltje'. Ongevraagd stond er dan nog een piano ook. En om niet de indruk te maken dat je dat alles cadeau kreeg voegde hij erbij: 'Als jullie dan gezamenlijk f 5,— verteren is het allang goed'. De hulpvaardigheid van Dirk Reese was er altijd.

Die daktuin heeft een grote rol gespeeld in het amusementsleven van Rotterdam. Allerlei feesten zijn er gevierd. Dan zat Tante Jans in de vestiaire en Miepke liep er rond met een plateau vol lekkere hapjes. '20 ct' stond er opgeprikt. De artiesten-sociëteit 'De Oase' heeft er in het begin der dertiger jaren een vreugdevol bestaan geleid, met nachtpermissie. Alles wat Rotterdam aan artistiek voelende mensen opleverde was daar aanwezig. Ik noem maar zo terloops Bieling, Nettie van der Valk, Meischke, Vic van Vriesland, Jacques Bloem, Leo Bolle, Wout van Heusden, Tim-

mer, M. J. Brusse en na zijn optreden kwam Speenhoff er ook wel binnenvallen. De daverende jolijt was er zeer groot. De recette voor Atlanta was minder daverend maar dat deerde Dirk Reese niet. Hij bezorgde dat gezelschap iedere dinsdag een vrolijke avond en dat was hem genoeg.

In de laatstverlopen jaren baarde de gezondheid van Dirk Reese zorgen. Uit de directie van Atlanta had hij zich teruggetrokken. Het is waarschijnlijk dat de portée van de sluiting van café-Atlanta niet meer geheel tot hem doorgedrongen is. Hij kon zich niet meer verdiepen in het probleem of die sluiting wel noodzakelijk was, zoals andere Rotterdammers zich afvroegen. De eindeloze metro-rommel kreeg er de schuld van. Maar café-Atlanta ging dicht toen het ergste van de metrobouw al achter de rug was. Men moet echter niet vergeten dat de levensgewoonten aan het veranderen waren. De tijd van het gezellig biertje-binnenklokken bij Boneski en later in Pschorr en in al die andere café's is voorbij. Men zit thuis bij de televisie. Statistisch is dat niet te bewijzen maar het avondvertier op straat is toch wel duidelijk verminderd. En de kosten van de horeca-bedrijven stegen. Caland-West dat zijn bedrijf ongehinderd had kunnen voortzetten heeft het bijltje er toch ook bij neergelegd. Dit alles lijkt meer het gevolg van een ontwikkeling die allang aan de gang is en door de metrobouw werd bespoedigd. Dirk Reese was te ziek om hierover zijn oordeel uit te spreken.

Zijn eerste vrouw was kort na de bevrijding overleden. Maar zijn zieke jaren zijn hem verlicht door mevrouw W. Reese-Fruin met wie hij in 1947 was gehuwd. Zij had hem trouwens gedurende hun huwelijk verzorgd met de toewijding die een man als Dirk Reese verdiende.

Hij stierf op 1 juli 1967 en zou op 20 augustus 87 jaar oud zijn geweest. Rotterdam verloor een burger die van deze stad hield en die dat op onbekrompen wijze en zo onopvallend mogelijk deed blijken.

Bij zijn begrafenis heeft jhr. P. R. Feith, directeur van de Heinekens Brouwerijen, het voor Rotterdam zegenrijke werk van Dirk Reese geschetst. En zijn trouwe medewerker Theo Moens herdacht de mens die niet alleen opging in zijn werk maar ook in een algemene mensenliefde.

FERDINAND TIMMERMANS, 1891-1967

DOOR GEORGE STAM

Ferdinand Timmermans werd op 7 september 1891 te Rotterdam geboren. Hij was het tegendeel van een beiaardiertype, tener van gestalte en typisch-dynamisch zoals een echte Rotterdammer.

Hij studeerde bij Jef Denijn en Staf Nees te Mechelen en was de eerste Nederlander die het diploma aan de Mechelse beiaardschool behaalde.

In 1924 werd hij aangesteld als stadsbeiaardier te Rotterdam en Schiedam, welke functies hij tot 1956 vervulde. Met de totstandkoming van het carillon in het stadhuis had Timmermans veel bemoeienis. Ook aan het Rotterdams Conservatorium heeft hij een korte tijd een beiaardklas geleid.

In zijn jonge jaren heeft hij menige beiaardwedstrijd gewonnen, later werd hij jury-lid bij vele concoursen en lid van examen-commissies voor beiaard.

Door middel van zijn boek 'Luidklokken en Beiaarden in Nederland' wist hij veel van zijn kennis aan andere collega's over te dragen.

In 1954 bespeelde hij op uitnodiging van de Nederlandse regering de beiaard in Washington; deze beiaard was door Nederland aan Amerika geschonken. Na deze bespeling volgde een lange concertreis door Amerika en Canada. Ook was hij zeer deskundig wat betreft de technische uitvoering van beiaarden, zoals het klokken-gieten en het opstellen van de beiaarden. Hij gaf vele componisten die werken voor beiaard wilden schrijven gaarne uitleg over de mogelijkheden.

De laatste tien jaren van zijn leven leed hij aan een steeds erger wordende doofheid wat hem veel hinder en teleurstelling bracht als musicus met een uiterst fijn gehoor. Hij was gedwongen gebruik te maken van een gehoor-apparaat hetwelk altijd klankvervormend werkt. Hij ging zich toen meer toeleggen op instrumentenbouw, zo vervaardigde hij een spinet en was hij bezig een pijporgel te bouwen.

Als organist van de Remonstrantse kerk te Rotterdam genoot hij niet die bekendheid als van beiaardier.

Op 8 juli 1967 overleed Timmermans plotseling tijdens zijn vankantieverblijf in Oostenrijk.

DR. H. D. VEENSTRA, 1895–1967

DOOR DRS. R. VAN DER VELDE

Heere Douwe Veenstra werd in Rijssen op 1 juni 1895 geboren. Hij behaalde aan de rijkskweekschool te Groningen de onderwijzersakte, begon daarna met de studie voor de middelbare akten Frans en slaagde in 1921 voor m.o.-B. In 1919 had hij al een benoeming gekregen aan de r.h.b.s. te Groningen, vervolgens bekleedde hij een leraarsfunctie aan de r.h.b.s. te Drachten en van 1925 tot 1928 aan de gem. h.b.s. en hogere handelsschool te Leeuwarden.

In 1928 verliet hij het noorden des lands als gevolg van zijn benoeming tot leraar aan het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam, van welke school hij in 1952 conrector werd. Toen de wet voor bezitters van een B-akte in de moderne talen de mogelijkheid opende het doctoraal examen af te leggen, maakte hij van deze gelegenheid gebruik en bekroonde in 1946 zijn studie met een promotie op het proefschrift 'Les formes nominales du verbe dans la prose du treizième siècle'. In 1960 werd hij gepensioneerd.

Dit alles is niet meer en niet minder dan een gewone leraars-carrière. Maar zijn ongelofelijke werkkraft vond, steeds op het gebied van onderwijs en leraarschap, meer te doen. Hij doceerde Frans aan het instituut Mercurius in Rotterdam, daarna aan het Avondlyceum en tenslotte werd hij docent aan de Nutsacademie te dezer stede bij de opleiding voor de akte Frans m.o.-B, welke arbeid hij daar tot zijn laatste levensjaar heeft voortgezet. Hij was jarenlang secretaris van de examencommissie l.o. Frans en bekleedde een bestuursfunctie in de Vereniging tot bevordering van de studie van het Frans.

Van landelijke betekenis was zijn werk als bestuurslid van de oudste lerarenorganisatie, het Genootschap van Leraren; in 1940 werd hij in het bestuur gekozen en, toen in 1944 de toenmalige voorzitter De Jong door de bezetter werd vermoord, aarzelde hij niet om, daartoe aangezocht, zijn plaats in het bestuur in te nemen. Hij vertegenwoordigde het Genootschap in de Raad van Leraren, waarvan hij ook enige jaren voorzitter was. In 1952 legde hij het vermoeiende voorzitterschap van het Genootschap neer, maar aanvaardde het in dat jaar – niet geheel toevallig – gecreëerde ambt

van ere-voorzitter, in welke kwaliteit hij alle bestuursvergaderingen bleef bijwonen.

Zijn verdiensten werden ook door de regering erkend door zijn benoeming tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Wat hij in het groot deed in het landelijk bestuur van het Genootschap, deed hij op plaatselijk niveau als oprichter van de Plaatselijke Afdeling Rotterdam van het Genootschap, waarin de afdelingen van de openbare lycea en van het Gymnasium zijn verenigd. Zolang het gemeentelijk v.h.m.o. in Rotterdam nog eigen regelingen had voor salaris en rechtspositie van de leraren, hebben zowel de plaatselijke organisaties als de gemeentelijke instanties veel profijt gehad van zijn grote kennis en ervaring, opgedaan bij zijn werk als landelijk voorzitter van het Genootschap.

Maar bij dit alles bleef hij toch in de eerste plaats leraar Frans en conrector aan het Erasmianum, de school, aan welke hij zozeer zijn hart verpand had. Hij was een overtuigd voorstander van de klassieke vorming in het algemeen en van het gymnasium in het bijzonder, en zijn laatste pennevrucht was een pleidooi voor het behoud van de zelfstandigheid van 'zijn' Gymnasium. Het is een bittere gedachte, dat de zorg om deze school een schaduw wierp op zijn laatste levensjaar en dat hij de dag niet meer heeft mogen beleven, waarop het bestaan ervan voorlopig werd verzekerd.

Wie deze opsomming leest en Veenstra niet gekend heeft, zal gaarne toegeven, dat hij een welbested leven heeft gehad; maar hem ontgaat dan toch juist datgene, waarom allen, die hem wel kenden, zijn heengaan zo diep betreurden: zijn aantrekkelijke persoonlijkheid. Wat iedereen direct in hem opviel, was zijn nuchterheid, eerlijkheid, redelijkheid en zijn afkeer van vaag gepraat en grote woorden – allemaal eigenschappen die in het noorden des lands niet zeldzaam zijn. Wie met hem op organisatorisch gebied te maken kreeg, ontdekte al gauw zijn dodelijke ironie, zijn nooit versagende strijd lust en zijn voor vele autoriteiten zo hinderlijke weigerachtigheid zich met een kluitje in het riet te laten sturen. Wie hem van meer nabij leerden kennen, zijn vrienden, collega's en vooral ook zijn leerlingen, ontdekten zijn trouw, zorgzaamheid, fijngevoeligheid en, vooral in zijn lessen aan de jeugdige gymnasiasten, een speelsheid van geest, waarvoor hij in de ontspanning van zijn schooluren durfde uitkomen.

Hij was een begenadigd docent, die zijn leerlingen, zowel aan

het Gymnasium als aan de opleidingen voor de akten Frans, het geheim van succesvol studeren liet ontdekken. Wellicht mede daardoor werd hij niet aangestoken door de koortsachtige vernieuwingsdrift, waarmee na de oorlog zovelen de onderwijsproblemen te lijf willen gaan. Het was zijn overtuiging dat geen overheid de middelen zou kunnen vinden om de grootscheepse vernieuwing te kunnen bekostigen en daarin heeft hij zich niet vergist.

Natuurlijk kon Veenstra bij zijn pensionering niet al zijn activiteiten stopzetten. Hij bleef de trouwe adviseur van het Genootschap en docent aan de Nutsacademie. Terwijl hij thuis les gaf aan een van zijn studenten, werd hij plotseling onwel en enkele dagen later overleed hij, de 19de februari 1967.

Ontelbare leerlingen, kennissen en vrienden denken aan hem en spreken nog over hem met bewondering en in oprecht verdriet.

MR. J. VAN VOLLENHOVEN, 15 JUNI 1889–27 JULI 1967

DOOR MR. A. DIRKZWAGER

De lijst van de door hem beklede ambten, voorkomende in het Nederlands Patriciaat jaargang 1967, was niet volledig. Want behalve het daarin genoemde praesidiaat van de Arrondissementsrechtbank te Rotterdam en het vice-praesidiaat van het Gerechtshof te Arnhem heeft hij verschillende andere, zelfs meer belangrijke openbare functies bekleed. Zo is hij geweest tijdelijk inspecteur van belastingen te Hoorn en inspecteur van financiën te Semarang, vice-president van het bijzonder gerechtshof voor de berechting van oorlogsmisdadigers, voorzitter van de Raad van Beroep voor belastingzaken, plv. voorzitter van de Tariefscommissie en voorzitter van de Spijtoptanten-commissie.

Ook in de particuliere sector heeft hij talloze functies bekleed; zo was hij bestuurslid van de Rotterdamsche Diergaarde, regent van het Hofje van Gerrit de Koker en commissaris van verschillende te Rotterdam gevestigde naamloze vennootschappen op assurantiegebied.

Deze opsomming reeds kan een denkbeeld geven van de werkracht van Van Vollenhoven. 'Ik schuw den arbeid niet' placht hij te zeggen en inderdaad zijn de hoeveelheden werk, door hem

verzet op juridisch en administratief terrein, onvoorstelbaar groot.

Van Vollenhoven was een man van de oude stempel. Teruggekeerd in zijn vaderstad in 1934 werd hij een trouw lid van de eenmaal zo vermaarde Groote Societeit Amicitia, waar hij met andere notabelen een vaste kaartmiddag had.

Na de souvereiniteitsoverdracht werd hij belast met het praesidium van de zogenaamde Spijtoptanten-commissie, die moest nagaan of onder de Nederlanders, die voor de Indonesische nationaliteit hadden geopteerd en daarvan later spijt hadden gekregen, er waren, die in aanmerking kwamen om het Nederlanderschap terug te krijgen. Deze taak heeft hem vele jaren lang intens bezig gehouden onder zes of zeven elkaar afwisselende ministers, die vaak van elkaar afwijkende voorschriften of inzichten omtrent dit vraagstuk hadden. De hoeveelheid stukken, die hem in de loop der jaren ter afdoening werden toegezonden, was ontzagwekkend groot. In diezelfde tijd was hij voorzitter van de door Unilever ingestelde commissie, die moest uitmaken of en zo ja hoeveel schadevergoeding moest worden toegekend aan consumenten van een margarine, waarvan vermoed werd, dat die infectueuse stoffen had bevat. Bij een bezoek, dat ik in die tijd aan Van Vollenhoven bracht was naast de voordeur van zijn woning een enorm grote kist, voorzien van deksel en slot opgesteld. Op mijn vraag of dat een kolenkist was, kreeg ik ten antwoord, dat die kist hem door Unilever was gegeven om daarin bij zijn afwezigheid de post te laten afleveren, omdat geen enkele brievenbus voldoende capaciteit had om die post te ontvangen. Ook het departement van Overzeese gebiedsdelen, dat met een speciale bestelauto de dossiers, betrekking hebbende op de Spijtoptanten-commissie bezorgde, deponeerde daarin die stukken. Tafels en stoelen in zijn woning waren belegd met dossiers en men kan ervan verzekerd zijn, dat al die dossiers nauwkeurig werden bestudeerd en dat een gedegen beslissing op de daarin behandelde vraagstukken werd gegeven.

Van Vollenhoven was een man met een onverstoort goed humeur en van onwrikbare kalmte. Zijn fraai en duidelijk handschrift was van de eerste tot de laatste bladzijde van door hem geschreven vonnissen en beschikkingen, gelijkmatig en geacheveerd.

Als politierechter, als president rechtsprekende in kort geding,

was hij onovertroffen. Hij kende de stukken van de door hem behandelde zaken nauwkeurig; hij had een scherp inzicht in maatschappelijke verhoudingen en hij had een grote besliskracht.

Zonder zich veel in te laten met de theoretische beoefening van de rechtswetenschap verkoos hij een praktische en bevredigende oplossing van de hem ter beslissing voorgelegde zaken.

Tijdens de Duitse bezetting speelde hij een grote rol in het ondergronds verzet. Bij de berechting van de oorlogsmisdadigers was hij onverbiddelijk en streng.

Hij was getrouw aan het devies van zijn geslacht: *Semper Fidelis*, want graag onderhield hij oude vriendschapsbanden. Voor de oorlog maakten wij samen vele lange wandeltochten in het Sauerland, Schwarzwald, het Teutoburgerwoud en in België, tochten door hem tot in de kleinste fitnesses voorbereid aan de hand van Griebens reisgidsen. In de huiselijke kring was hij gezellig en een ideaal vader voor zijn zoons en zijn pleegdochters, wier lot hij zich had aangetrokken. Het goede der aarde werd door hem niet versmaad, waarom ook. Vaak en gaarne was ik daarbij zijn genoot, doch, wanneer hij na afloop van de maaltijd een inktzwarte 'Brazilzigar' opstak, die hij dan tot het laatste met genot oprookte, kon ik hem in dat genoegen niet volgen.

Hij was ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw. Maar een koninklijke onderscheiding, adequaat aan de toewijding, de tijd en de moeite door hem besteed aan het ingewikkelde vraagstuk van de spijtoptanten, is hem onthouden.

Een Rotterdammer van de oude soort, een solide liberaal, een nuchter denkend man met een onverstoort karakter, die zich door niemand of door niets liet intimideren, zo zal hij in de herinnering van velen blijven voortleven.

Hij was een sieraad van zijn geslacht, van de rechtbank en van Rotterdam. Een hartaanval maakte een plotseling einde aan zijn welbestede leven. Schoner einde had hij zich niet kunnen wensen.

PROF. MR. C. W. DE VRIES, 1882-1967

DOOR DR. W. H. VERMEULEN

Carl Wilhelm de Vries, genoemd naar zijn grootvader van moeders kant, de Haagse geneesheer dr. Carl Wilhelm Vollgraff, werd op 27 augustus 1882 in Amsterdam geboren. Reeds op zeer

jeugdige leeftijd verloor hij zijn ouders. Aanvankelijk kwam hij met zijn iets oudere broer in huis bij een zuster van zijn vader, gehuwd met ds. Van der Hoek, die zich vooral het lot van de minder bedeeden aantrok. Dominee hield er zulke radicale politieke denkbeelden op na dat hij Troelstra een stroopsmeerder van de bourgeoisie vond. Later werd hij opgevoed bij een oom van moederszijde. Het opvoeden zal allesbehalve eenvoudig geweest zijn want hij liep niet gemakkelijk in het gareel. Als jongen al was De Vries de vrije vogel die hij altijd is gebleven. Het is dan ook zeer de vraag of het beroep van de oom – rechter – hem bewogen zal hebben de juridische studie op te vatten.

Na zijn promotie in Leiden in 1907 vestigde De Vries zich als repertitor in staats- en strafrecht. In 1913 werd hij ambtenaar bij de Raad van State, in 1925 hoogleraar in het staats- en administratief recht aan de Nederlandsche Handelshoogeschool te Rotterdam, een functie die hij tot de daarvoor gestelde pensioengerechtigde leeftijd zou vervullen. Zo achter elkaar gezet een achtenswaardige carrière, maar nauwelijks uitzonderlijk.

Toch was De Vries een uitzonderlijk mens. Hij was het reeds naar het uiterlijk: in kleding, in stem, ook in beweeglijkheid en vitaliteit. Grillig en onberekenbaar in gedrag, kwajongensachtig soms, roekeloos in zijn houding tegenover de bezetters, geen eigenschappen die men het eerst verwacht bij iemand die de reputatie van hoogleraar in het staatsrecht heeft op te houden. Het zijn wellicht juist de minder conventionele eigenschappen die De Vries' werk als hoogleraar en zijn optreden in zovele staatscommissies een eigen betekenis hebben gegeven.

Er was ook een andere kant aan De Vries. Hij was zich voortdurend bewust van de eis aan alle beoefenaren van het recht gesteld; ieder het zijne te geven. Zijn bewogenheid met het lot van hen die in moeilijkheden verkeerden, zijn behoefte om te helpen rechte trekken wat maatschappelijk scheef gegroeid was, kenmerken hem evenzeer. Misschien werkte bij hem toch iets na van al die rechtsgeleerden en predikanten die onder zijn voorvaderen te vinden zijn.

Ieder het zijne geven. Dat hield voor De Vries in, het oordeel over personen en gebeurtenissen zoveel mogelijk aan feitelijke gegevens te toetsen en anderen de gelegenheid te geven van hun zienswijze blijk te geven. Het is daarom niet toevallig dat in de

eerste jaren van zijn hoogleraarschap vooraanstaande woordvoerders van belangrijke politieke stromingen uitgenodigd werden voordrachten te houden voor de studenten, die gebundeld zijn onder de titel Principiële staatkunde. Het was voor die tijd iets nieuws. Ongebruikelijk was het bovendien, en is het nog, dat aan de bundel een uitgebreide lijst was toegevoegd van data en gegevens op economisch en sociaal-economisch gebied.

Voor het verkrijgen van feitelijke gegevens deinsde De Vries niet voor moeizaam archiefonderzoek terug en probeerde hij op de hoogte te blijven van de nieuwste ontwikkeling op de terreinen van wetenschap die zijn belangstelling hadden. Zijn laatste publikaties – hij was toen al bij de tachtig – golden b.v. de Raad van Europa, de constitutionele ontwikkeling in de Bondsrepubliek en het Frankrijk van De Gaulle, en de organisatie van de onderstandswetgeving in België. Zijn archiefstudies vonden hun neerslag in tal van verhandelingen over de geschiedenis van onze sociale wetgeving, in zijn bewerking en aanvulling van de Schets eener parlementaire geschiedenis van Van Welderen Rengers, en niet in de laatste plaats in zijn boeken over de ‘ongekende’ Thorbecke en koning Willem III.

Men kan het een en ander aanmerken op de systematiek van deze boeken of de stijl te springerig vinden, maar men zal moeten erkennen dat hier een haast maniakale bezetenheid heeft geleid tot levendige geschriften, waarin een eigen, nieuwe visie gestaafd wordt met een overvloed aan feiten. Feiten die de grote Thorbecke van een niet in alle opzichten verdiend voetstuk halen, en recht willen doen aan hen die in publieke waardering tekort gekomen zijn: Thorbecke's medeministers, zijn politieke tegenstanders en koning Willem III. Met zijn voorliefde voor het persoonlijke detail, voor wat er schuil gaat achter de officiële façade van de staatsstukken, heeft De Vries een nieuw accent gegeven aan de staatkundige geschiedenis.

De Vries was er niet de man naar een handboek van het staatsrecht te schrijven, maar wel iemand die door de invallen en losse opmerkingen waaruit zijn colleges bestonden de studenten aan het denken zette. Nog belangrijker vond hij het dat zij zich uit vreemde en onverwachte situaties wisten te redden. Slaagde een student er in hem daarbij voor zich te winnen, dan gaf De Vries een tentamen zonder wroeging cadeau. Hoogtepunten van deze speelse

omgang met de studenten zijn zonder twijfel de studentenparlementen geweest, die hij met zoveel waardigheid presideerde, en de tochten langs kastelen en wijnbergen.

De armoede die De Vries in zijn jonge jaren bij ds. Van der Hoek van nabij had leren kennen, heeft een diepe en blijvende indruk op hem gemaakt. Zijn leven lang heeft hij zich met de armenzorg bezig gehouden. Hij is tientallen jaren secretaris geweest van de Algemene Armencommissie. Het enige handboek dat De Vries geschreven heeft gold de armenzorg: Het Handboek voor armenbezoekers was bedoeld voor de bezoeker van armen, niet voor de jurist, al kon die er ook zijn voordeel mee doen.

Het is ondoenlijk de vele commissies, raden van toezicht e.d. op te sommen waarvan De Vries deel heeft uitgemaakt. Afzonderlijke vermelding verdient echter zijn benoeming in 1926 tot lid en secretaris van de staatscommissie tot herziening van de financiële verhouding tussen het Rijk en de gemeenten. Deze commissie, in 1921 ingesteld op voordracht van de minister van Financiën De Geer, had na diens aftreden een sluimerend bestaan geleid. Toen De Geer in 1926 op Financiën terugkeerde kwam er weer leven in de brouwerij. De Vries, de nieuwe secretaris, kon een jaar na zijn benoeming het rapport van de Staatscommissie aanbieden. Hij heeft – zoals dr. C. van den Berg in zijn herdenkingsartikel in De Nederlandse Gemeente van 8 september 1967 heeft onthuld – het rapport niet slechts geschreven, maar er ook volkomen zijn stempel op gedrukt. Minister De Geer was met de strekking van het rapport weinig ingenomen en hij diende een wetsontwerp in dat van geheel andere beginselen uitging. Deze beginselen getuigden naar het oordeel van de toenmalige voorzitter van de Nederlandsche Vereeniging voor Gemeentebelangen, mr. S. J. R. de Monchy – later burgemeester van Den Haag – van frisheid en oorspronkelijkheid. Het was daarom niet verwonderlijk dat De Geer De Vries wist over te halen het voorzitterschap op zich te nemen van een commissie die zich met de redactie van de uitvoeringsvoorschriften zou bezig houden. Met charme en vasthoudendheid bracht De Vries deze taak spoedig tot een goed einde. Het kon dan ook geen bevreemding wekken dat hij daarop benoemd werd tot voorzitter van de toen ingestelde Commissie van advies voor de gemeentefinanciën, een functie die hij een kwart eeuw vervuld heeft.

De nauwe aanraking waarin De Vries door zijn werk in de Raad

van State en talrijke staatscommissies met het openbaar bestuur was gekomen, deed bij hem de wens opkomen te geraken tot een meer systematische bestudering van het administratief recht, een studievak dat aan de universiteit na de afschaffing van het doctoraal examen in de staatswetenschappen wat in de vergeethoek was geraakt. Op zijn initiatief werd in Rotterdam een leerstoel ingesteld voor de bestuurswetenschappen. In 1938 gaf hij de stoot tot de oprichting van de Vereeniging voor Administratief Recht; tien jaar lang was hij haar eerste voorzitter.

De Vries was in honderd-en-één gezelschappen te vinden, ook in die welke niet bij voorkeur uitgezocht worden door hen die de toon aangeven. Hij hield er nu eenmaal van conventionele grenzen te overschrijden. Hij schrok zelfs niet voor de Russische terug. Dat hij zijn omgeving choqueerde door staatkundig redacteur te worden van een krant die daar in het geheel niet serieus genomen werd, typeert hem, evenals het feit dat hij zowel aan De Groene als aan Het Vaderland ingezonden artikelen sleet. Het is wat verwarrend, wat opzettelijk. Maar het betekent ook dat hij niet vastgeroest was in oude denkbeelden. Voortdurend was hij bereid eigen opvattingen te herzien, over Thorbecke b.v., over Cort van der Linden, of over het parlementaire stelsel.

Toen De Vries bij zijn tachtigste verjaardag honderden gelukwensen in ontvangst nam, leek hij nog nauwelijks aan levenskracht te hebben ingeboet. Wat moet het voor hem moeilijk geweest zijn te ervaren dat de ouderdom hem ten slotte toch, zij het tergend langzaam, in zijn greep kreeg. Op 19 augustus 1967 is hij te 's-Gravenhage overleden.

Voor degenen die hem gekend hebben blijft hij voortleven als de man die mede door zijn vitaliteit en excentriciteit zo'n voortreffelijk inspirator is geweest.

A. B. DE ZEEUW, 12 DECEMBER 1881–18 APRIL 1967

DOOR MR. G. E. VAN WALSUM

De Zeeuw werd geboren te Rijsoord in de gemeente Ridderkerk en hij overleed te Blaricum, maar het zwaartepunt van zijn leven lag in Rotterdam.

Hij kwam uit een groot gezin. Er waren elf kinderen, waaronder vijf zoons, waarvan hij de jongste was. Hij werd op een boerderij

grootgebracht. Zijn vader was vlasteler en exploiteerde ook elders in het land vlasgronden.

De Zeeuw werd bestemd voor het onderwijs. Evenals een oudere broer, kreeg hij zijn opleiding op de Rijks Normaalschool te Rijsoord. Het lag voor de hand dat hij een loopbaan zocht buiten de landbouw. Dat maakte het grote aantal zoons in dit gezin haast onvermijdelijk. Bovendien was de toestand van de landbouw die, overgelaten aan het vrije spel der maatschappelijke krachten, van de ene crisis in de andere verviel, toen bijzonder zorgelijk. Toch zullen bij deze beroepskeus begaafdheid en persoonlijke voorkeur ook wel een rol hebben gespeeld.

In 1900 werd De Zeeuw onderwijzer in Bolnes. Twee jaar later kreeg hij een benoeming te Rotterdam. Kort daarop werd hij lid van de S.D.A.P., wat een beslissende wending in zijn leven zou betekenen. Het was in die tijd niet ongewoon dat onderwijzers, onder invloed van contacten op de Normaalschool gelegd, de weg naar het socialisme vonden. In zijn dorp had hij bittere armoede om zich heen gezien en later in de stad kwam hij weer op een andere manier er mee in aanraking. Zijn toetreden tot de S.D.A.P. was een protest tegen de sociale verhoudingen van zijn tijd. Het betekende tevens – en ook dat was geen uitzondering – een breuk met de kerk. In Rijsoord was hij getuige van felle kerkelijke twisten, die de nasleep waren van de doleantie en waaronder zijn vader, die de Hervormde Kerk trouw bleef, geleden had. Ook dat heeft er toe bijgedragen, dat hij van de kerk vervreemd raakte. Door zijn opvoeding bleef de bijbel in zijn leven een rol spelen, waarvan hij ook in de politiek dankbaar gebruik maakte.

Al spoedig speelde De Zeeuw een rol in de onderwijzerswereld. Hij werd lid van de Bond van Nederlandse Onderwijzers en van de Sociaal-democratische Onderwijzersvereniging, waarvan hij voorzitter werd, wat hij tot 1913 bleef. Hij was in die periode ook redacteur van 'De Klasse-onderwijzer'.

Een begaafde en militante figuur als hij moest zich wel onweersstaanbaar tot de politiek aangetrokken voelen. Via het voorzitterschap van zijn partij-afdeling en het lidmaatschap van het federatiebestuur zou zijn weg leiden naar de vertegenwoordigende lichamen. Hij bleef echter steeds werkzaam in de plaatselijke leiding van de S.D.A.P. en ontplooiëde een rusteloze activiteit in woord en geschrift.

Hij leverde regelmatig bijdragen, aanvankelijk voor kleinere periodieken en later voor het dagblad 'Voorwaarts'. Daarnaast trok hij de boer op. Zijn werkterrein vond hij speciaal op de eilanden. Meestal moest hij er wel per fiets op uittrekken, omdat het openbaar vervoer geen andere mogelijkheden bood. Hij kwam dan 's avonds laat thuis en stond, zolang hij nog onderwijzer was, de volgende morgen weer voor de klas.

In die tijd kon men de kiezers alleen bereiken door middel van publikaties – dag- en weekbladen en pamfletten – en persoonlijk contact – openbare vergaderingen en huisbezoek – en ook wel door middel van demonstraties. Radio en televisie waren echter nog onbekend en dit bracht met zich dat de 'propaganda-boodschappen' minder snel doorkwamen en een beperkter kring bereikten dan thans. Bovendien gold vóór 1918 het districtenstelsel en ook dat accentueerde de betekenis van de openbare vergadering. Men ging op de vergaderingen van andere partijen in debat of belegde in de verkiezingscampagne vergaderingen waarin de voornaamste kandidaten uit het district tegenover elkander in het krijt traden.

Op dit soort vergaderingen stond De Zeeuw dikwijls tegenover Jan Schouten, met wie hij later ook in de Rotterdamse gemeenteraad herhaaldelijk de degens heeft gekruist. De Zeeuw was er dan op uit, steunende op de kennis die hij van thuis had meegekregen, aan te tonen dat de socialistische politiek meer in overeenstemming was met de bijbel dan die van de christelijke partijen. Desondanks en misschien ook diensengevolge is tussen hem en Jan Schouten een vriendschap gegroeid, die tot diens dood bleef bestaan.

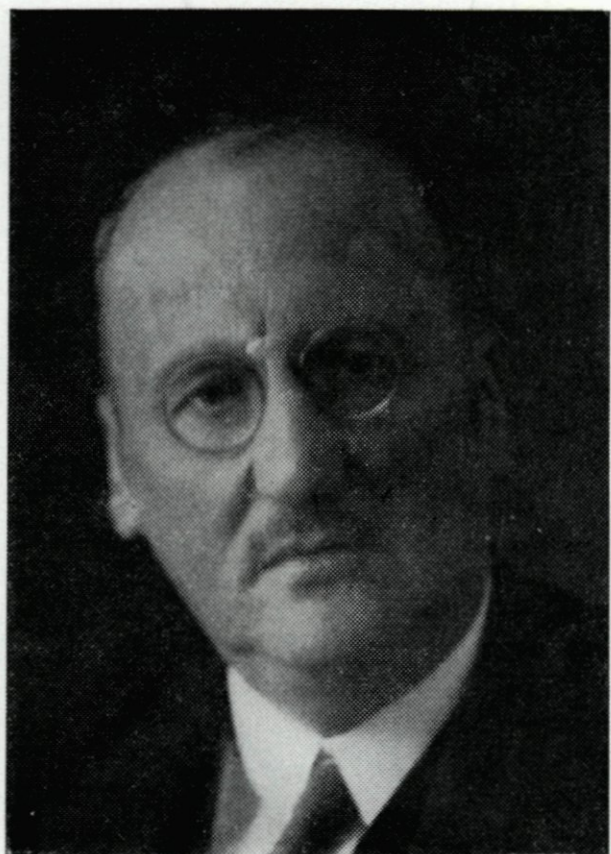
Zolang De Zeeuw als onderwijzer in dienst was van de gemeente Rotterdam bleef de gemeenteraad voor hem gesloten. Hij werd echter in 1916 gekozen tot lid van de provinciale staten van Zuid-Holland, waarin hij tot 1923 zitting had. In 1917 deed hij zijn intrede in de Tweede Kamer als opvolger van Spiekman, met wie hij heel nauw had samengewerkt en die hij, ondanks het geringe leeftijdsverschil, dat er tussen hen bestond, als zijn leermeester beschouwde. In de Tweede Kamer valt voor de leden, die niet tot de leidende figuren van een fractie behoren, de nadruk op het overleg in de fractie, tenzij zij bij de behandeling van een bepaald wetsontwerp betrokken zijn, wat meestal ook maar bij tussenpozen het geval is. Het lidmaatschap vraagt in dit opzicht een zekere lijdelijkheid en dit kan voor mensen die graag zelf actief bezig zijn, moei-

lijkheden met zich brengen. Zou daarin misschien de verklaring kunnen liggen dat De Zeeuw zich in de Tweede Kamer niet helemaal echt op zijn plaats heeft gevoeld?

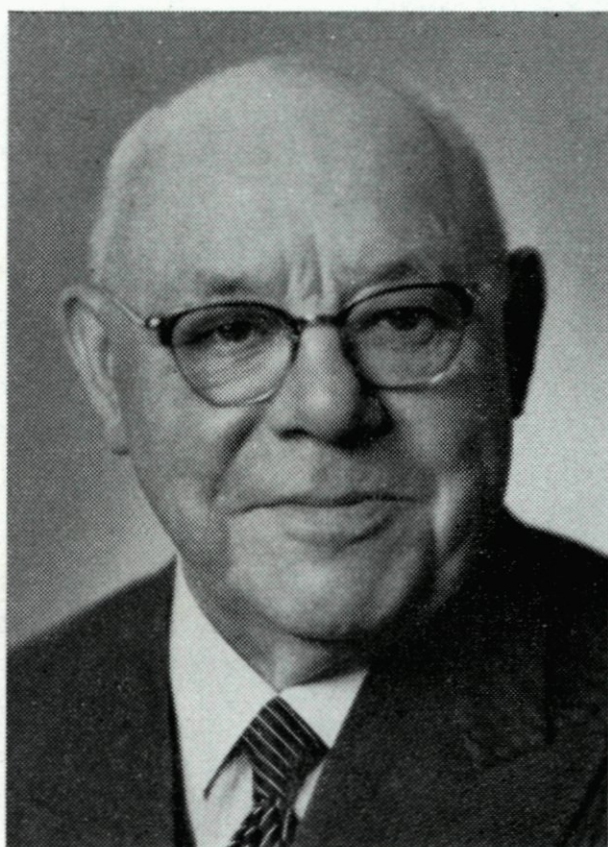
Veel tijd om zich aan te passen heeft hij niet gehad. In verband met zijn verkiezing tot Tweede Kamerlid had hij zijn ontslag genomen als onderwijzer en zo kwam de weg naar de gemeenteraad voor hem open.

Inmiddels had de grondwetswijziging van 1917 het algemeen kiesrecht en de evenredige vertegenwoordiging gebracht. Deze diep ingrijpende veranderingen in het staatkundig bestel voltooiden de politieke emancipatie van de arbeidersklasse en hadden een versterking van de S.D.A.P. ten gevolge, met name in de steden.

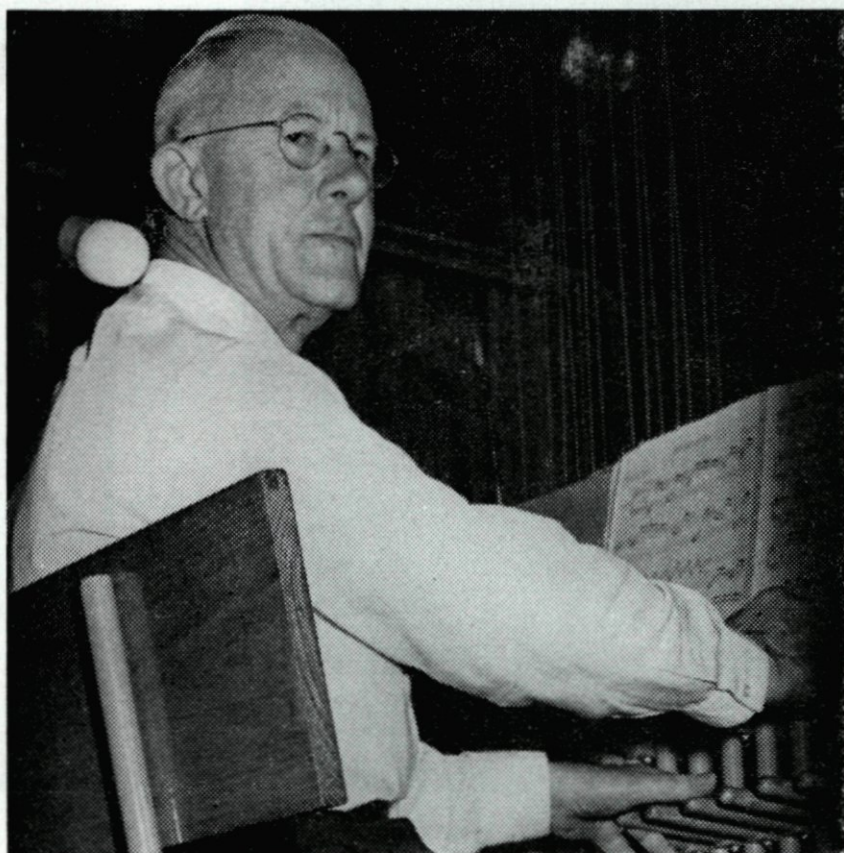
De Zeeuw kwam in het laatst van 1918 in de gemeenteraad en werd in het daaropvolgende jaar tot wethouder gekozen. Dat verliep echter niet zonder strubbelingen. Op 2 september 1919 werden vijf wethouders gekozen. Onder hen Heykoop en De Zeeuw, die de eerste socialistische wethouders in Rotterdam waren. Allen hielden hun benoeming in beraad. Dit wees er op dat er iets aan de hand was. In de daarop volgende zitting – alle wethouders hadden intussen de benoeming aanvaard – kwam aan de orde een voorstel uit de socialistische fractie om het aantal wethouders op zes te brengen. Dit voorstel werd na uitvoerige discussies verworpen met 21 tegen 19 stemmen en Heykoop en De Zeeuw bedankten toen. Twee weken later kreeg De Zeeuw, na twee vergeefse stemmingen, de meerderheid. Hij liet prompt weten dat hij de benoeming niet aannam. Motief: er was geen zekerheid voor dat voor de hoofdpunten van het program van de socialisten een meerderheid gevonden zou worden in het college. Burgemeester Zimmerman zette toch de stemming voor de vervulling van de vacature-Heykoop door. Hij kon ook moeilijk anders omdat deze stemmingen krachtens het voorschrift van de gemeentewet op dat tijdstip gehouden moesten worden. Er werden overwegend blanco stembiljetten ingeleverd, zodat deze stemming ook op niets uitliep. Zimmerman zag toen maar van verdere stemmingen af, omdat deze, zoals hij het uitdrukte, het cachet van de gemeenteraad afbreuk zouden kunnen doen. De gemeentewet bepaalt dat een wethouder aanblijft tot zijn opvolger zijn benoeming heeft aanvaard en daarom kon het ontslag van Heykoop en De Zeeuw niet onmiddellijk gevolg hebben. Lang duurde dit niet, want op 9 oktober 1919 werden De Zeeuw en

51. W. Poortman.

52. Dirk H. M. Reese.

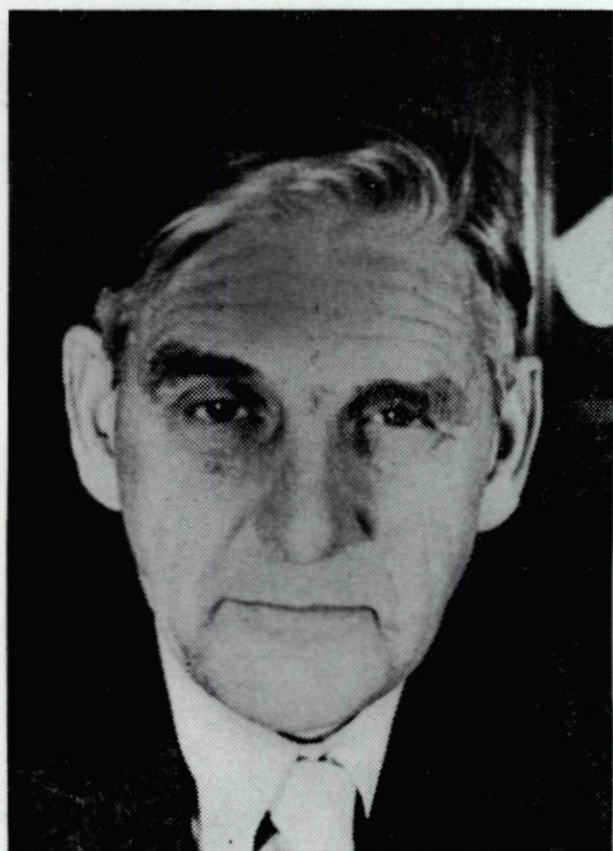
53. Ferdinand Timmermans.

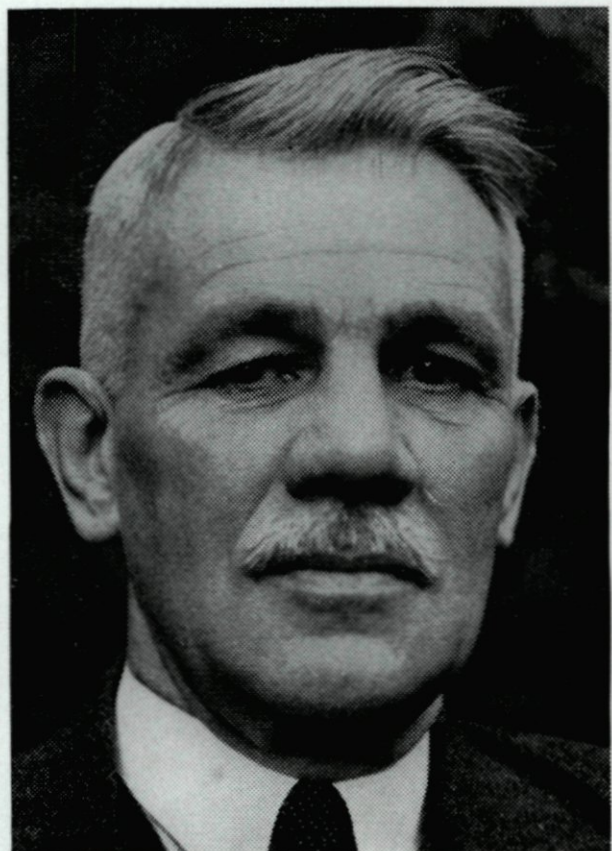
54. *Dr. H. D. Veenstra.*

55. *Mr. J. van Vollenhoven.*

56. *Prof. mr. C. W. de Vries.*

57. *A. B. de Zeeuw.*

Heykoop opnieuw gekozen. Inmiddels was er, dankzij het initiatief van de burgemeester en onder diens leiding, tussen de fracties overleg gepleegd waarbij overeenstemming werd bereikt over een 'werkplan', een program dat aan de federatie van de S.D.A.P. was voorgelegd, die daarop toestemming verleende tot het aanvaarden van de wethouderszetels. Dit werkplan werd officieel aan de raad medegedeeld en derhalve in de handelingen afgedrukt. Heykoop kreeg volkshuisvesting en De Zeeuw onderwijs. De Zeeuw trok zich daarop uit de Tweede Kamer terug.

Dit wethouderschap heeft nauwelijks twee jaar geduurd, want op 6 september 1921 kondigde Heykoop in de raad aan dat hij en De Zeeuw ontslag zouden nemen. Er was een conflict gerezen op het terrein van de volkshuisvesting. Een bouwonderneming vroeg de medewerking van de gemeente om alkoofwoningen te bouwen. De voorstanders van de alkoofbouw zagen daarin een binnen het bereik van de financiële mogelijkheden liggende oplossing van de woningnood. De tegenstanders, met de socialisten als hoofdmacht, vonden deze woningen sociaal onaanvaardbaar. Zij hadden bovendien mee dat de regering toen niet bereid was financiële steun aan deze vorm van woningbouw te geven. Toener geen voorstel van het college kwam, werd er in de raad een motie ingediend waarbij verzocht werd onderhandelingen met de bouwers te openen. Van socialistische kant kwam men met een voorstel deze motie voor prae-advies te stellen in handen van burgemeester en wethouders. Dit voorstel werd verworpen, evenals een nader voorstel om de motie ter visie te leggen. Toen moest de motie wel in stemming komen. Doordat de S.D.A.P.-fractie de zaal verliet, waren er alleen voorstemmers, maar was niet het aantal leden aanwezig om te kunnen besluiten. In een volgende vergadering werd de motie, nadat de discussies heropend waren, met 23 tegen 21 stemmen aangenomen. Heykoop en De Zeeuw traden af als wethouder en werden vervangen door twee figuren uit de meerderheidsgroep.

Dit voorval, dat plaats had kort na de stroomversnelling, die de revolutionaire spanningen van 1918 heetten teweeggebracht te hebben, illustreert welke veranderingen sedertdien hebben plaats gehad in de opvattingen én omtrent de volkshuisvesting én omtrent de wijze van oplossing van dit soort conflicten. Maar het illustreert tevens een opmerkelijke bereidheid het risico voor zijn overtuiging te aanvaarden.

Voor De Zeeuw kwamen er toen een paar moeilijke jaren. Terugkeren naar het onderwijs zou het doorsnijden van de band met de gemeentepolitiek betekend hebben, omdat hij dan voor de gemeenteraad zou hebben moeten bedanken. Een vriend bood hem een werkkring aan in diens bloeiende kolenzaak, maar dat werk lag hem helemaal niet. Volgens het getuigenis van iemand, die het van nabij heeft meegemaakt, is het gezin-De Zeeuw deze periode met veel humor en grote zuinigheid door gekomen.

In september 1923 komt De Zeeuw weer terug als wethouder van onderwijs. Een zo talrijke fractie als die van de S.D.A.P. kon niet duurzaam buiten het dagelijks bestuur van de gemeente blijven. In onze staatsrechterlijke verhoudingen kan een individuele wethouder na een conflict met de raad heengaan, maar past het minder dat een fractie haar wethouders terug neemt. Zij blijft immers haar deel in de verantwoordelijkheid voor het bestuur der gemeente dragen en schakelt zich uit bij de voorbereiding en uitvoering van het beleid.

Na het aftreden van Schouten nam De Zeeuw in 1927 de portefeuille van financiën en bedrijven van hem over. De financiële toestand van de gemeente werd hoe langer hoe moeilijker. Het beheer van de bedrijven daarentegen gaf hem veel voldoening.

Inmiddels was hij in 1923 lid van de Eerste Kamer geworden, wat hij gebleven is tot de volksvertegenwoordiging door de bezetter werd uitgeschakeld. Het lidmaatschap van de Eerste Kamer hield hem in contact met de landelijke politiek. Daarnaast bleef hij actief deelnemen aan het partijleven.

In 1932 raakte hij opnieuw betrokken in een wethouderscrisis. Ditmaal lag het conflict op zijn terrein. Het ging er om of de straatbelasting en de opcenten op de personele belasting verhoogd dienden te worden en of daarnaast een korting op de lonen en salarissen moest worden toegepast. De socialistische wethouders gingen akkoord met de belastingverhogingen, maar wilden, wat de korting op lonen en salarissen betreft, niet verder gaan dan dat deze zaak in het georganiseerd overleg aan de orde zou worden gesteld. Na veel geharrewar, waarbij zelfs de notulen van de vergadering van burgemeester en wethouders, die toen blijkbaar nog werden bijgehouden, in het geding werden gebracht, verwierp de raad het voorstel tot verhoging van de straatbelasting. De daarop volgende dag dienden de wethouders Brautigam, die Heykoop na diens over-

lijden was opgevolgd, en De Zeeuw hun ontslag bij de raad in. In hun plaats werden toen twee wethouders van rechts benoemd.

Ook toen werd het na de verkiezingen van een nieuwe raad weer als noodzakelijk gezien socialisten in het college op te nemen. Zo kwam De Zeeuw in september 1935 weer terug als wethouder van financiën en bedrijven. Dit is hij gebleven tot in de bezettingstijd.

De periode waarin De Zeeuw, zij het niet ononderbroken, wethouder is geweest, was uitzonderlijk moeilijk. Het was de tijd van de economische crisis, van de massale werkloosheid en van de aanpassingspolitiek. Het was ook de tijd van het opkomende nationaal-socialisme en van politieke verwarring, die zich manifesteerde in het naar voren komen van extremistische groepen.

Ik heb als raadslid De Zeeuw in het eind van deze periode meegemaakt. Af en toe ijsbeerde hij met een sarcastisch glimlachje door de raadszaal, nu en dan een interruptie plaatsend of in zijn omgeving commentaar leverend. Hij toonde zich, als hij het woord voerde, een slagvaardig debater. Hij was een bekwaam bestuurder, waarvan men de indruk kreeg dat hij zijn kennis van zaken minder ontleende aan een nauwgezette bestudering van de stukken dan aan een regelmatig contact met zijn naaste medewerkers. Dat deze dit op prijs stelden, bleek uit de genegenheid, die de meeste van hen hem toedroegen.

Maar de grootste moeilijkheden kwamen pas toen de Duitsers in mei 1940 ons land binnenvielen. In die dagen was het college tot het bombardement op het stadhuis geconcentreerd. Daarna moest men, zich aanpassend aan de door de bezetting geschapen omstandigheden, de zaken weer op gang zien te krijgen. Aanvankelijk vergaderde de gemeenteraad nog 'gewoon' door, maar op 1 september 1941 kwam daaraan krachtens een verordening van de Rijkscommissaris een einde. De wethouders hebben op die datum gezamenlijk bij de burgemeester hun ontslag aangevraagd, welk ontslag eerst met ingang van 7 april 1942 werd verleend.

Burgemeester Oud werd op 10 oktober 1941 ontslagen en vervangen door de N.S.B.-er Müller, die op 29 oktober 1941 werd geïnstalleerd. De Zeeuw hield bij die gelegenheid een rede, die de meest omstredene uit zijn politieke loopbaan zou worden. Enerzijds was er waardering voor de inhoud van de rede, waarin hij zich duidelijk van de nieuwe orde distantieerde en vooral voor de vondst om de nieuwe burgemeester niet zelf de ambtsketen om te

hangen, maar dit door de hoofdbode te laten doen. Men prees de persoonlijke moed door De Zeeuw hierbij aan de dag gelegd. Anderzijds was er de kritiek van hen, die meenden dat hij zich niet tot deze installatie had mogen lenen, omdat hij onbedoeld daardoor toch tegenover de burgerij het optreden van de nieuwe burgemeester een zekere schijn van legitimiteit had gegeven. Voor De Zeeuw was beslissend dat hij hier een laatste kans kreeg in het openbaar te getuigen van zijn geloof in de democratie.

Het Politiek Convent, waarin elk van de grote partijen door twee man vertegenwoordigd was, stelde zich op het standpunt dat bestuurders zich niet in de nieuwe orde moesten laten inschakelen en gaf daarom het parool uit dat wethouders en burgemeesters na het elimineren van de gemeenteraden behoorden heen te gaan. Dit parool heeft bepaald niet algemeen instemming gevonden. Wat Rotterdam betreft hebben de wethouders zich eigenlijk wel overeenkomstig het parool van de politieke partijen gedragen. Zij hebben immers op de dag waarop de gemeenteraden op zij werden geschoven, ontslag gevraagd. Dit werd echter pas verleend toen de N.S.B.-burgemeester erin geslaagd was geestverwante opvolgers te vinden, die wel als wethouder werden betiteld, maar een positie innamen, die wezenlijk verschilde van die van de uit en door de raad gekozen wethouders.

Het ligt voor de hand dat men van de zijde van de bezetters de houding van De Zeeuw niet gewaardeerd heeft. Op grond van waarschuwingen, die hem bereikten, besloot hij in Oosterbeek onder te duiken. Na de slag om Arnhem, in 1944, verwisselde hij deze uitwijkplaats voor Ridderkerk, waar hij het einde van de oorlog heeft afgewacht.

Na de bevrijding kwam het vroegere college weer terug. Met ingang van 1 juni 1945 werd het vervangen door de Raad van Advies, waarvan ook de vroegere wethouders deel uitmaakten. Deze Raad van Advies werd op 9 november 1945 vervangen door de noodgemeenteraad en daarmee werd voor De Zeeuw de band met het gemeentebestuur definitief verbroken.

De Zeeuw heeft het als een bitter onrecht ervaren dat hij na de bevrijding niet in de Eerste Kamer is teruggekomen. Het koninklijk besluit inzake de tijdelijke Staten-Generaal aanvaardde als beginsel dat de leden van de Eerste en Tweede Kamer van voor de oorlog in dit rompsparlement, dat vooraf ging aan het noodparle-

ment, dat in 1946 door normaal gekozen Kamers werd vervangen, zouden terug komen. Er waren echter uitzonderingen op dit beginsel mogelijk. Deze lagen hoofdzakelijk in de sfeer van de zuivering en moesten worden beoordeeld door een commissie onder voorzitterschap van de vice-president van de Raad van State, waarin verder zitting hadden de voorzitters van de beide Kamers der Staten-Generaal en de voorzitters van de Nationale Adviescommissie en van de grote Adviescommissie der illegaliteit. Het heeft De Zeeuw diep gegriefd dat deze commissie hem de verklaring, die nodig was om in de tijdelijke Staten-Generaal zitting te nemen, heeft onthouden. In een open brief ¹⁾ aan de voorzitter van de Raad van Ministers van 25 september 1945, beklagde hij er zich over dat hij dit door de radio had moeten vernemen en dat de gronden van deze beslissing hem noch het publiek waren medegedeeld. Hij had wel een onderhoud met de commissie gehad, maar de aard van de klacht, die tegen hem was ingebracht, werd hem niet verteld. Zelf legt hij in deze bewogen open brief verband met de installatie van de N.S.B.-burgemeester Müller. In plaats van een manifestatie voor het nationaal-socialisme, ziet hij dit als een manifestatie voor de democratie. Hij had deze gelegenheid benut om de democratie te stellen tegenover het nationaal-socialisme en zijn vertrouwen uit te spreken in de toekomst – speciaal voor Rotterdam – hetgeen naar hij meende de burgerij zou sterken.

Niet alleen nam een groot aantal Rotterdammers het in een adres aan de minister-president voor De Zeeuw op, dit gebeurde in de Eerste Kamer door professor Kranenburg. Hij kwalificeerde, hetgeen De Zeeuw was aangedaan, als 'een zeer groot leed' en 'als een zeer ernstige aantasting van zijn persoonlijkheid, van zijn waardigheid, van zijn eer en van zijn goede naam'. Naar zijn oordeel had een beslissing als deze, gemotiveerd moeten worden. Van verschillende kanten kwam er aandrang alsnog een beroepsmogelijkheid te scheppen, maar de regering is daarop niet ingegaan.

De Zeeuw heeft zich na deze ervaring niet van de praktische politiek afgewend. Nadat hij in 1952 naar Blaricum was verhuisd, is hij daar, ondanks zijn leeftijd, nog vijf jaar voorzitter van de afdeling van de P.v.d.A. geweest.

In de vergadering van de Rotterdamse gemeenteraad van 20 april

1) Deze open brief is afgedrukt als bijlage XV in 'Burgemeester in bezettingstijd' van J. J. G. Boot, Apeldoorn.

1967, twee dagen na zijn overlijden, noemde burgemeester Thomassen hem een intelligent en integer man, die zijn stad met alle kracht heeft gediend.